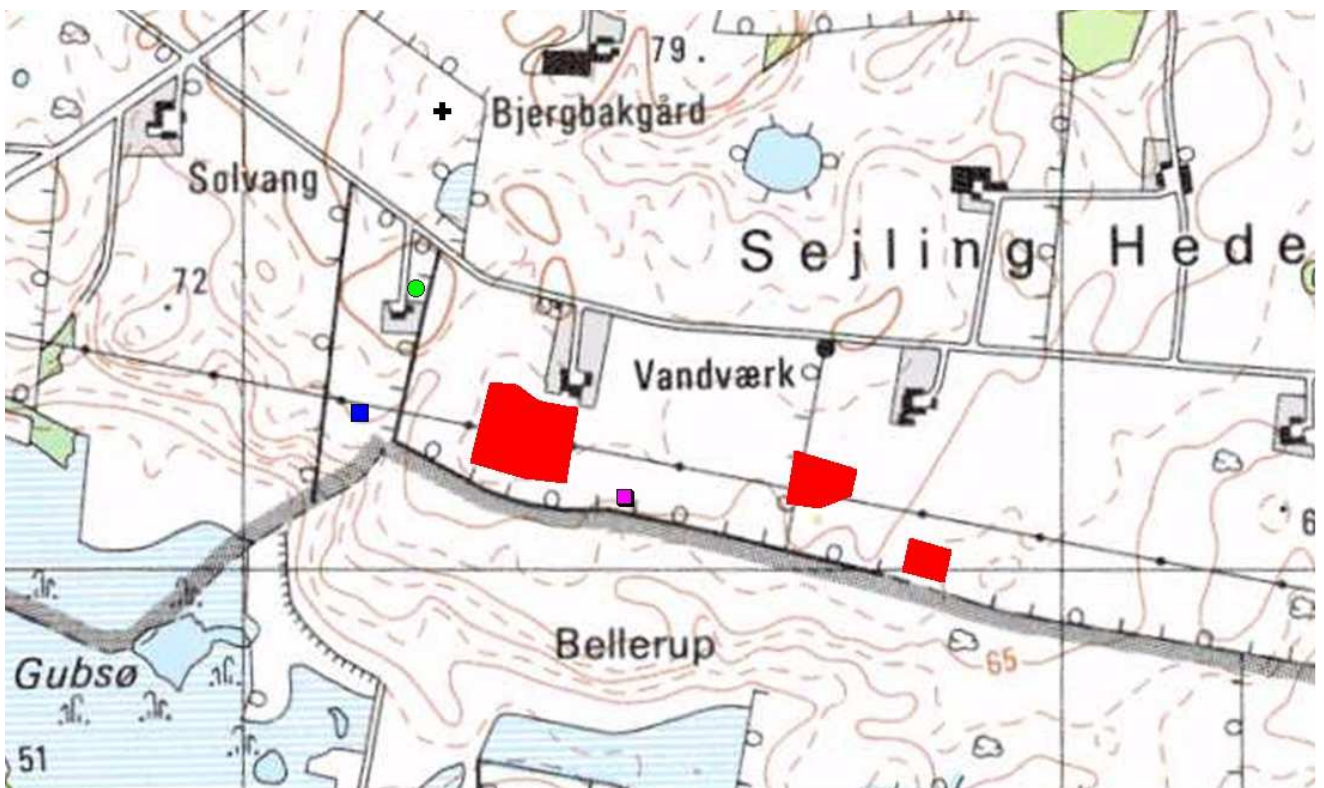

Kulturhistorisk rapport for udgravning af Sejling Hede II

Journalnummer: SIM 108/2012
Sted: Sejling Hede II
SB Stednummer: 130307-14
KUAS j.nr.: 2012-7.24.02/SIM-0018

Matr. nr.: 7c, 18
Ejerlav: Sejling By
Sogn: Sejling
Herred: Hids
Gl. Amt: Viborg

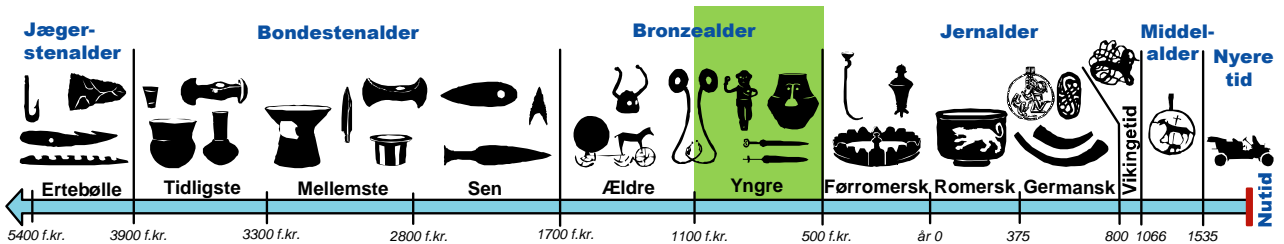
På ovenstående kort er udgravningen fremhævet med rødt (baggrundskort: KMS' 4cm kort). Sort kryds = gårdruin fra nyere tid, grøn cirkel = sløjfet rundhøj, blå firkant = tidligere udgravning af bebyggelse fra jernalder, lilla firkant = Bellerup ødelandsby (data fra Kulturstyrelsen).

Resume: Der blev åbnet i alt tre felter, hvor der blev fundet aktivitetsspor fra yngre Bronzealder i form af stolpehuller, gruber, kogegruber samt brønde. Der kunne ikke påvises bebyggelse i form af huskonstruktioner i de to mindre felter, mens der på det største felt kunne påvises i alt fire huskonstruktioner.

Indholdsfortegnelse

Indhold

Indledning.....	2
Undersøgelsens resultater	3
Topografi	11
Fortidsmindelandskabet.....	12
Udgravningsdata.....	13
Metode	13
Fremtidigt arbejde.....	14

Tidslinie med de identificerede perioder. Alle fortidsminderne på de tre felter dateres til yngre Bronzealder, 1100 til 500 f.Kr.

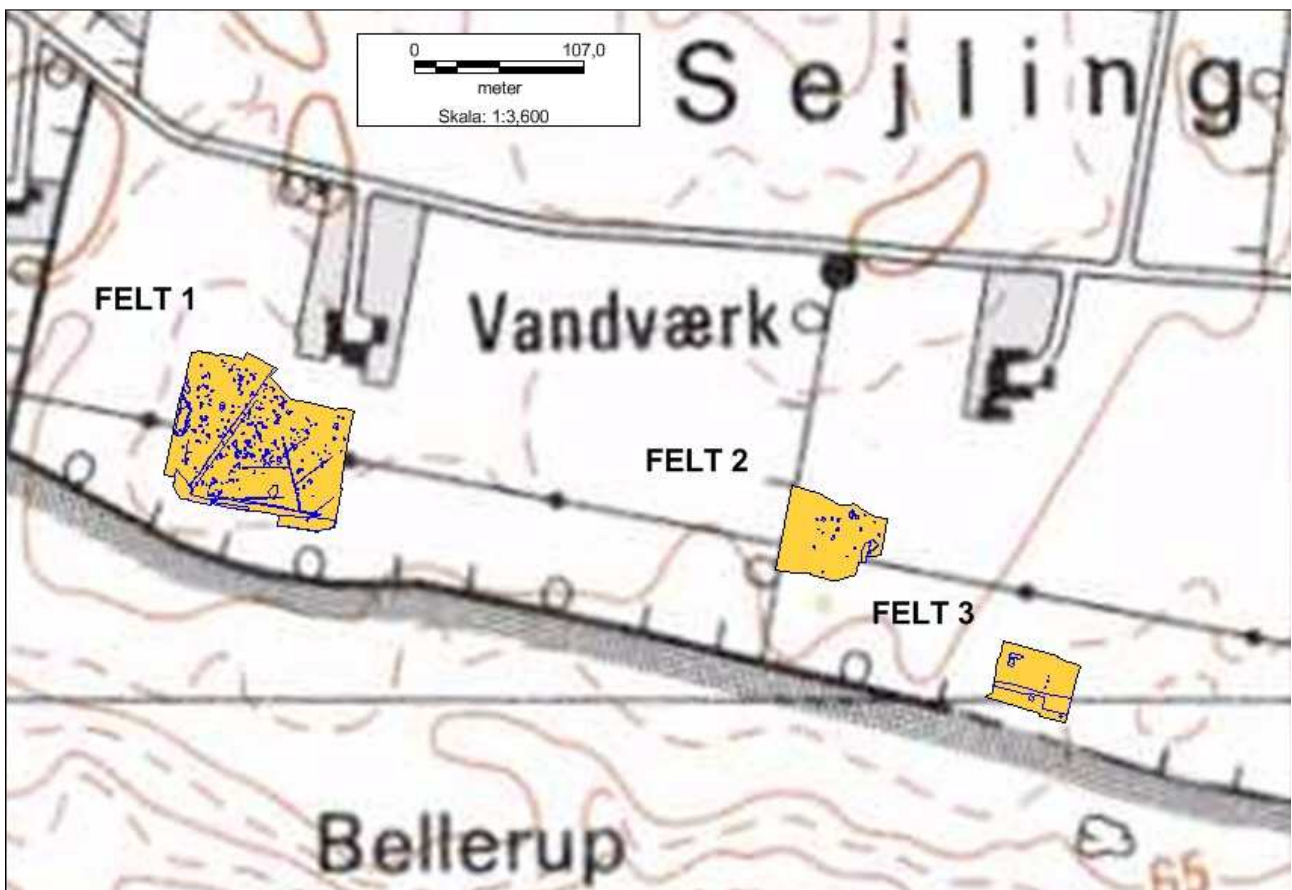
Indledning

Sagen er opstået i forbindelse med anlæggelsen af Motorvejen Funder-Låsby.

Udgifterne til disse undersøgelser påhviler ifølge museumsloven §26 stk. 2 og §27 stk. 4 bygherre, der i dette tilfælde er Vejdirektoratet. Al korrespondance er ført mellem museumsinspektør Peter Mohr Christensen, Silkeborg Museum og Kenneth Holme Poulsen.

Undersøgelsens resultater

Udgravningen på SIM 108/2012 blev påbegyndt torsdag den 18/10 2012 og afsluttet fredag den 20/12 2012. Udgravningen omfattede tre separate felter på tilsammen 14.053 kvm (Fig. 1). Der blev indmålt 428 fyldskifter primært stolpehuller, kogegruber, affalds- eller råstofindvindingsgruber, samt et par brønde. Desuden registreredes en række vådområder samt en del naturlige fyldskifter – især spor efter rødder og rødvæltene – da området inden udgravningen var beplantet med juletræer. Ud fra stolpehullerne kunne udskilles fire stolpebyggede huse, heraf to langhuse eller hovedhuse, et mindre treskibet langhus og et firestolpeanlæg. Alle konstruktionsspor er afgrænset til Felt 1, mens Felt 2 og 3 tilsyneladende består af mere nedslidte anlæg, gruber og spredte stolpehuller, der ikke kunne sammensættes til strukturer. Anlæggene i alle felter dateres til samme periode – yngre Bronzealder, ca. 1100 til 500 f.Kr.

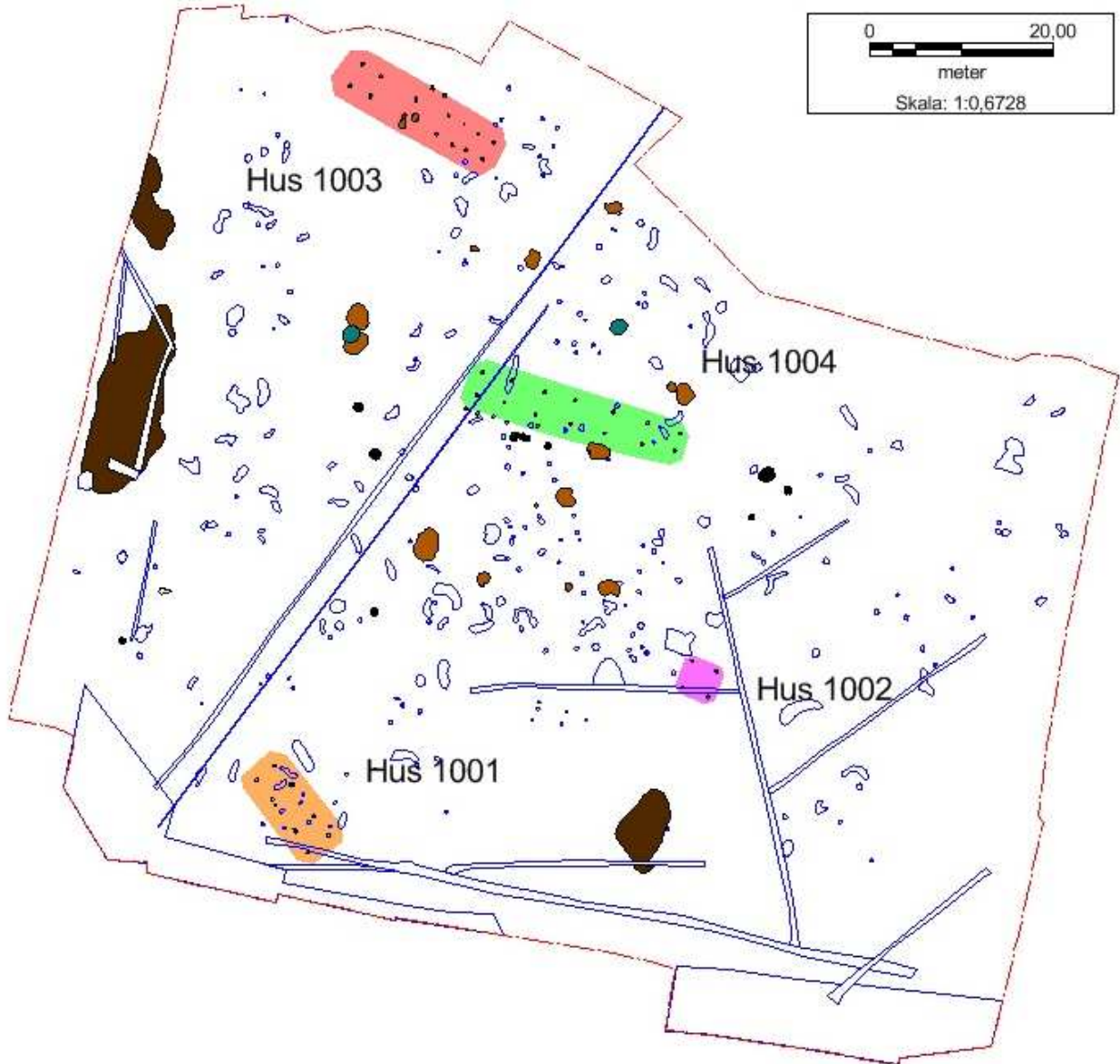

Figur 1: Oversigt over udgravningsfelter. Baggrund KMS' 4cm kort.

Felt 1

Dette felt er det største af de tre felter, på 9322 kvm, hvor også bebyggelsen er koncentreret eller bevaret (Fig. 2). Der er tale om mindst to evt. tre gårde fra yngre Bronzealder, bestående af i alt fire

konstruktioner. Disse konstruktioner har formentlig ikke været samtidige, men udgør snarere forskellige gårdsenheder, der over tid har afløst hinanden. De to største huse Hus 1003 og 1004 ses som hovedhuse i hver sin gårdsenhed, hvor det mindste hus Hus 1002 udgør en økonomibygning og Hus 1001 enten er et selvstændigt hovedhus eller en økonomibygning. Pladsen udgør således mindst to faser, men da der ikke er nogen stratigrafi mellem husene, kan der ikke siges noget om hvilke huse der er samtidige. De to største huse, der tolkes som sikre hovedhuse – Hus 1003 og 1004 – består begge af syv sæt tagbærende stolper sat parvis i to parallelle rækker ned gennem husets længdeakse, i såkaldt treskibet konstruktion. Andre fælles konstruktionsmæssige træk for disse huse er en opdeling i en vestlig og en østlig del, med tydelig forskel i opbygningen af stolpesættene i de to ender. Begge huses vestender er sat med kortere afstand mellem første og andet sæt end mellem andet og tredje sæt. Østenden er derimod sat med jævn afstand mellem de fire stolpesæt, tættest i Hus 1003 og med længere afstand i Hus 1004. Vest- og østenden i begge huse er adskilt ved et indgangsparti midt på husets side, der i Hus 1003 ses med to bevarede indgangs stolpehuller på nordsiden, mens der kun er bevaret et enkelt indgangs stolpehul i sydsiden af Hus 1004.

Figur 2: Felt 1. Huse markeret med farvet skygge, gruber = lyst brunt, koge gruber = sort, brønde = lyst blå, vådområder = mørk brunt.

Kun Hus 1004 har bevaret dele af vægparti, der også viser at indgangen her har været indtrukket i forhold til væglinjen. Den ringe bevaringsgrad af vægforløbet understreger den betydelige forskel på dybden af de tagbærende stolper henholdsvis vægstolper. Hus 1003 er ca. 20 x 6,5 meter bred. Alle stolpehullerne indeholdte brændt materiale, og det er derfor sandsynligt at der er tale om en brandtomt. To mindre gruber indenfor husets vægge er formentlig samtidig med husets, da også disse indeholdt brændt materiale (uden at der var tale om kogegruber). Hus 1004 er ca. 6,2 x 25 m lang. Umiddelbart syd for og langs med husets sydvæg, respekterende indgangspartiet, ses en række på fire kogegruber, der formentlig er anlagt som en del af aktiviteten i huset. Væsentlige træk ved disse huse er den forskellige opbygning af vest- og østsiden, hvor vestdelen formentlig udgør beboelse, mens østdelen kan have været stald. Keramik fundet i forbindelse med disse huse peger, sammen med de arkitektoniske træk, mod en datering til yngre Bronzealder. Der er udtaget jordprøver fra alle stolpesæt i disse to huse, med henblik på naturvidenskabelig datering og funktionsanalyse af husene.

Hus 1001 bestod af fire tagbærende stolpesæt. Der er ikke bevaret væg- eller indgangsstolper. Huset har været ca. 12,5 x 6,5 m. Huset er symmetrisk opbygget med ens afstand mellem sættene i hver ende samt et større rum midt i huset. Det er usikkert om huset udgør et selvstændigt hovedhus, eller om det har indgået som økonomibygning i en gårdsenhed sammen med et af de større langhuse på pladsen. Typen peger på en sandsynlig datering til yngre Bronzealder, ca. 1100-500 f.Kr., evt. ældre førromersk Jernalder, ca. 500 til 200 f.Kr. Den lille økonomibygning Hus 1002, bestående af to kvadratiske satte tagbærende stolpesæt på ca. 3 x 3 m, kan tolkes som et mindre udhus eller en staklade. Denne type er almindelig i store dele af oldtiden. Det kan nævnes at alle husene udviser store ligheder mht. form og dybde af de tagbærende stolper, hvilket også indikerer, at der ikke er stor afstand i tid mellem de enkelte konstruktioner, også selv om de ikke alle har stået på pladsen samtidig.

Koncentreret omkring Hus 1003 og 1004 ligger en samling gruber – formentlig anlagt i forbindelse med opbygningen af husene til at skaffe råmateriale til lerklining, samt senere til produktion af lerkar (Fig. 3). Efterfølgende er disse gruber opfyldt med beboelsessaffald i form af potteskår.

Figur 3: Eksempler på gruber i Felt 1 - profilsnit gennem A314 og A315.

I samme område fandtes også to brønde, A161 og A284, der adskilte sig fra gruberne ved deres større dybde og flade bund (Fig. 4-5).

Figur 4: profilsnit gennem Brønd A161.

Figur 5: Profilsnit gennem brønd A307.

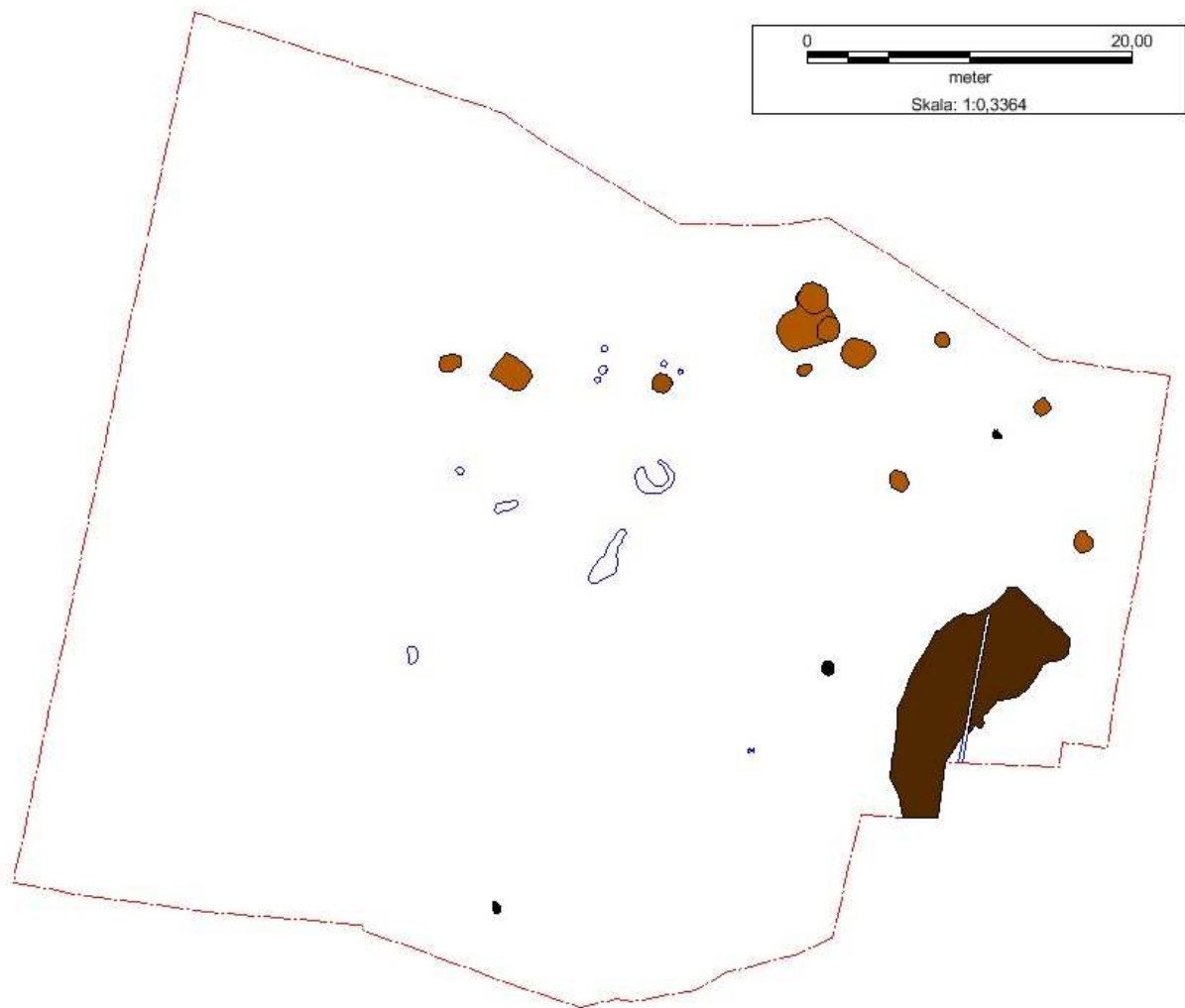

Figur 6: Eksempel på keramik fra Felt 1 - øverste del af lerkar med rand og dekorationsliste, samt to klinkehuller.

På fladen sås også en del kogegruber, hvoraf en klynge som nævnt koncentrerer sig umiddelbart syd for Hus 1004 og resten ellers synes at koncentrere sig centralt på fladen, dvs. ligeledes i nærheden af dette hus. I udkanten af feltet, mod vest og syd ses vådområder, hvor en mindre mængde keramik også er henkastet.

Felt 2

Anlægssporene på det midterste felt, på 2837 kvm, bestod overvejende af råstof- eller affaldsgruber, samt enkelte kogegruber og ganske få spredte stolpehuller. Der kunne ikke identificeres nogen strukturer i form af huse eller lignende. Der kan være tale om et produktions- eller arbejdsområde perifert i forhold til en gårdsplads, men formentlig er der blot tale om dårlig bevaringsgrad, hvor stolpehuller fra eventuelle huse ikke længere kan erkendes, mens de dybere nedgravede gruber stadig lå tilbage (Fig. 7). Ud fra keramikfund dateres pladsen til yngre Bronzealder – ca. 1100 til 500 f.Kr.

Figur 7: Felt 2. Gruber = lyst brunt, koge-gruber = sort, vådområde = mørkt brunt.

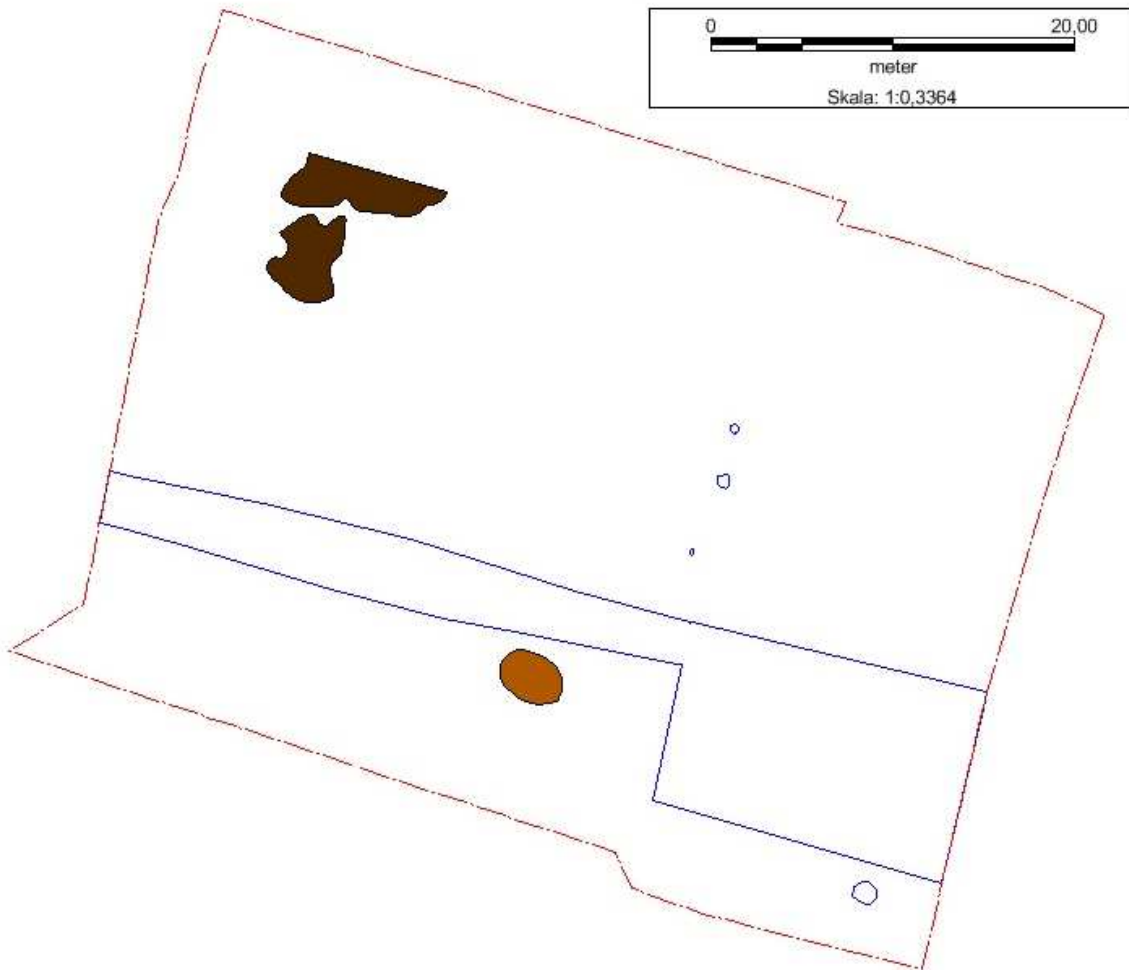
En af gruberne – A427 – skilte sig ud fra resten ved at være tæt pakket med hånd- til hovedstore granitsten (Fig. 8) og blev derfor i forbindelse med forundersøgelsen tolket som en mulig grav. Der var dog ikke spor efter gravgaver i gruben, og der fandtes heller ikke bopladsaffald i den, såsom keramikskår. Muligvis var denne grubes primære funktion som affaldsdepot for marksten fremkommet ved dyrkning.

Figur 8: Grube A427 set i fladen.

Felt 3

I det østligste og mindste felt, på 1894 kvm, fandtes kun ganske få fortidsminder: en enkelt større grube samt to stolpehuller (Fig. 9). Også denne grube var tolket som en mulig grav i forbindelse med forundersøgelsen, men heller ikke her var der spor efter en gravlæggelse. De to stolpehuller var placeret med en afstand på knap tre meter, der svarer til det forventelige spænd i et tagbærende stolpesæt tilhørende et hus fra Bronzealder. Formentlig er der tale om de sørgelige rester efter en huskonstruktion. Keramikfund fra et af disse stolpehuller, daterer pladsen til yngre Bronzealder periode V, ca. 900 til 700 f.Kr. Pladsen må karakteriseres som meget nedslidt og er desuden kraftigt forstyrret af det tværgående gastracé.

Figur 9: Felt 3. Grube = lyst brunt, vådområde = mørkt brunt.

Topografi

De udgravede felter er beliggende på et relativt fladt plateau med en højde på ca. 70 meter over havet, med enkelte lokale lavninger med vådbund. Knap 400 meter mod Sydvest ligger Gubsø, der ifølge historiske kort har haft en væsentlig større udstrækning end i dag. Mod Nord er plateauet afgrænset af udstrakte dalsænkninger og moseområder (Fig. 10). Området er gammelt agerland men henligger i dag i vid udstrækning som juletræsplantager.

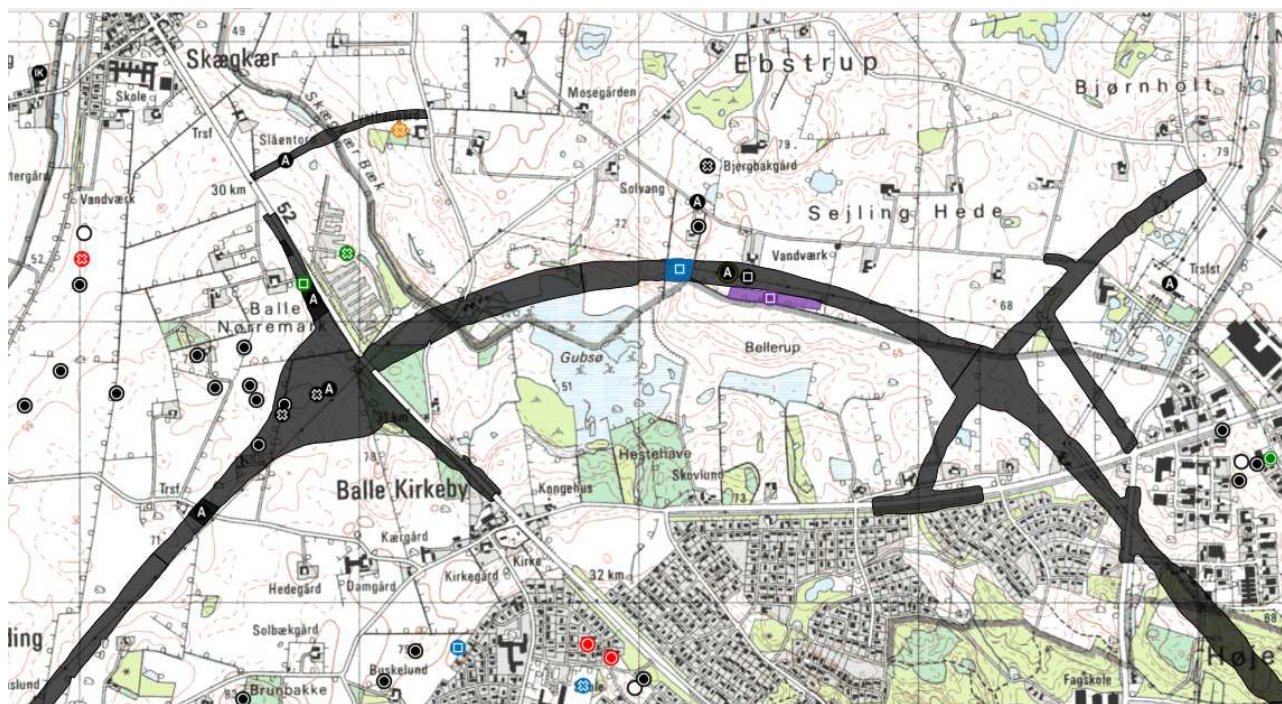

Figur 10: Området Nord for Gubsø. Baggrundskort: De Høje Målebordsblade, 1842-99 (KMS).

Fortidsmindelandskabet

Området Nord for Silkeborg, omkring Gubsø, er rig på fortidsminder, heriblandt en del gravhøje, der dog i langt overvejende grad er stærkt nedslidte eller sløjfede i det moderne intensivt dyrkede landskab (Fig. 11). En klynge af gravhøje – Fund og Fortidsminders sted- og loknr. 130301-30-40, 130301-15 og -129 – omkring Balle Kirkeby er udaterede, men kan formentlig dateres til yngre Stenalder samt Bronzealder. I forbindelse med undersøgelserne forud for motorvejen er der i dette område udgravet en større bebyggelse fra yngre Stenalder og Bronzealder (SIM 33/2010). Nævnes bør også et offerfund af en bronzehalsring fra ældre Bronzealder nær Skæggær Bæk (130301-136), og i nærheden heraf udgravningen af ældre Bronzealders huse samt kogegrubefelt fra yngre Bronzealder ned mod samme vandløb (SIM 12/2012). Mellem Sejling Hede og Høje Kejlstrup ses også en lille klynge af gravhøje – 1303101-5 til 9 – hvoraf en enkelt kan dateres til Bronzealder.

Forundersøgelsen på motorvejsstrækningen mellem Balle og Høje Kejlstrup (SIM 41/2009) har påvist flere mindre og uvæsentlige koncentrationer af fortidsminder – heriblandt kogegruber – dateret til især yngre Bronzealder. I umiddelbar nærhed af nærværende udgravning Sejling Hede II er der efterretning om en nu sløjfet høj på matriklen til Sejling Hedevej 11 (130307-4). Den forudgående udgravning på Sejling Hede afslørede en mindre bebyggelse dateret til ældre Germansk Jernalder få meter vest for Sejling Hedevej II's største felt (SIM 36/2010). Fra Middelalder er der en formodning om et nedlagt landsbysamfund vest for Gubsø, der afsløres gennem stedsnavnet Bellerup, tilhørende gruppen af landsbynavne med endelse på *-torp* (-rup, strup, -drup), der dateres til tidlig Middelalder. Formentlig er dette samfund blevet affolket og nedlagt i "ødegårdskrisen" under Den Sorte Død i 14. årh. Der er dog ingen arkæologiske fund til nærmere at stedfæste denne middelalderbebyggelse. Fra nyere tid er der desuden efterretning om en ældre gård, formentlig nedrevet i 19. Årh. (130307-5), der skulle have ligget nord for Sejling Hedevej (jf. kort på rapportens forside).

Figur 11: Fortidsmindelandskabet omkring Gubso, nord for Silkeborg. Med gråt er markeret den kommende motorvejsstrækning. Den blå markering i dette forløb viser udstrækningen af den tidligere udgravede jernalderbebyggelse på Sejling Hede. Med lilla er markeret det formodede område hvor Bellerup ødelandsby skal søges. Markeret på kortet er desuden KUS' markeringer af fortidsminder: sort = udateret, rød = stenalder, grøn = bronzealder, blå = jernalder, gul = nyere tid. Kortbaggrund KMS' 4 cm kort, data fra KUS.

Udgravningsdata

Sagen er journaliseret på Silkeborg Museum som SIM 108/2010 Sejling Hede II.

Sagsansvarlige for byherre er Kenneth Holme Poulsen.

Ansvarshavende på museet er Peter Mohr Christensen, som har stået for den indledende korrespondance.

Udgravningen på SIM 108/2010 blev påbegyndt torsdag den 18/10 2012 og afsluttet torsdag den 20/12 2012.

Den daglige ledelse er foretaget af Kent Otte Laursen, assisteret af Malene Madsen, samt kortvarigt af Anne Mette Poulsen.

Udgravningens resultater er registreret løbende, og foreligger efter endt beretningsarbejde til fremvisning på museet ved anmodning. Materialet består af digitale feltplaner med notater, fysiske snittegninger på folie, samt digitale fotos.

Naturvidenskabelige rapporter og listemateriale eksporteret fra M.U.D. (Museernes Udgravnings Data), foreligger desuden i sagsmappen, og / eller i den digitale sagsmappe.

Metode

Entreprenørarbejdet er foretaget af Jan Lucassen, Christians Anlæg og Løgager Entreprenør A/S, Silkeborg, med gravemaskine, påmonteret tiltbar rabatskovl. Overjord (dyrkningsjord) og råjord, samt overjordsblandet råjord, er holdt separat, således at de to fraktioner i store træk har kunnet genplaceres i korrekt orden, efter vi har gjort vores iagttagelser. Dette skulle sikre en optimal dyrkbarhed, når vi ser bort fra den rent strukturelle skade en 4 meter bred rende i 25-50 centimeters dybde repræsenterer, selvom vi har søgt at komprimere bedst muligt.

Anlægsspor og forstyrrelser er indmålt med differentiell GPS, og dette materiale ligger til grund for de her viste oversigtskort.

Fremtidigt arbejde

Med indeværende rapport anses feltarbejdet som afsluttet, og bygherre kan nu foretage det nødvendige jordarbejde uden indvending fra museets side.